

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/21049> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Laarman, Charlotte

Title: Oude onbekenden : het politieke en publieke debat over postkoloniale migranten, 1945-2005

Issue Date: 2013-06-27

8 Conclusie: Oude onbekenden?

In de decennia na de Tweede Wereldoorlog groeide de groep migranten uit de (voormalige) koloniën uit tot de grootste groep migranten in Nederland. De centrale vraag van dit proefschrift was door wie, wanneer en waarom discursieve strategieën werden gebruikt in politieke en publieke debatten over in- en uitsluiting van deze groepen, en welke factoren het gebruik van deze strategieën beïnvloedden. Om deze vraag te kunnen beantwoorden is in deze dissertatie een analyse gemaakt van meer dan 7.000 krantenberichten en die is afgezet tegen informatie uit tal van andere bronnen. Dit zijn geenszins alle krantenartikelen die in de sinds 1945 over deze groepen zijn verschenen. Analyse daarvan zou schier onmogelijk zijn en ten dele ook nutteloos omdat in veel artikelen de groepen slechts terloops worden genoemd. Ik heb mijn analyse gericht op scharniermomenten die kortweg gezegd verband houden met komst en crisis. Uitgangspunt bij die selectie was dat op die momenten grenzen werden her-trokken of scherper gedefinieerd.

De migraties van mensen uit de (voormalige) koloniën hebben zich uitgestrekt over meerdere decennia waarin zowel de situatie in Nederland als erbuiten ingrijpend veranderde. Zoals in de inleiding van dit proefschrift werd aangegeven is het makkelijker om op verschil te wijzen (in tijd en tussen groepen) dan op overeenkomst. Toch was de band met Nederland iets dat de verschillende groepen verbond. In deze dissertatie werd beschreven hoe die band werd ingezet. Dat was nog niet eerder gedaan.

De dekolonisatie van Indië in 1949 leidde tot de migraties van Indische Nederlanders en Molukkers. De grootste aantallen migranten uit voormalig Nederlands-Indië kwamen tot het begin van de jaren zestig in Nederland aan. De dekolonisatie van Suriname halverwege de jaren zeventig leidde tot de komst van de Surinamers. Deze migratie nam halverwege de jaren tachtig sterk af. Van recentere datum is de migratie van Antillianen. Voor al deze groepen is beleid geformuleerd, waaraan politieke en publieke discussies vooraf zijn gegaan. Het ging in deze studie niet om het beleid zelf, maar om hoe dit in de discussies werd aangezwengeld en verdedigd. Ondanks de verschillen tussen de groepen kwam het spanningsveld tussen 'vreemd' en 'bekend' in alle discussies naar voren, wat leidde tot reflecties over collectieve identiteit en lidmaatschap van de Nederlandse natie. Door dit spanningsveld werden er verfijningen, nuanceringen en tussencategorieën in het beleid gecreëerd, vooral bij de Indische Nederlanders en in mindere mate bij de andere groepen. In een steeds wisselende samenstelling speelden ambtenaren, politici, pressiegroepen, wetenschappers en journalisten een rol in dit proces. Door hun keuze van woorden, termen, argumenten, metaforen en beelden, die gedeeltelijk reproducties waren van het koloniale discours,

beïnvloedden of stuurden zij het beleid. De actoren die zich in het debat mengden, verschilden per migrantengroep en tijdvak.

In de inleiding werden drie hypothesen geformuleerd: 1. Het discours dat bestond in de koloniale wereld, verplaatste zich gedeeltelijk met de migranten mee naar Nederland. 2. De migranten uit de (voormalige) koloniën hadden niet alleen voordelen, maar ook nadelen, en als gevolg daarvan bestond er een bonusmalus-paradox. 3. Juist een groep die zich bevindt op het snijvlak van discursief en juridische burgerschap geeft zicht op waar grenzen liggen en waarom en door wie die worden getrokken. In wat volgt wordt op deze drie punten ingegaan.

Postkoloniale migrantengroepen zijn een interessante groep gebleken voor het onderzoek naar het spanningsveld tussen juridisch en discursief burgerschap en naar de invloed van premigratoire aspecten op toelating, acceptatie en beleidsrechtvaardiging. Wat zijn de meer algemene bevindingen op basis van dit onderzoek?

Theoretische bijdrage

In politieke en publieke debatten maken actoren bewust of onbewust een strategische keuze uit de beschikbare retorische middelen om (een verandering van of voortzetting van) beleid te rechtvaardigen. Er is een verband tussen de discursieve ruimte die actoren hebben en creëren (uit hoeveel vertogen en beelden kan men putten en welke zijn geloofwaardig en herkenbaar?) en de uiteindelijke ruimte voor beleidswijzigingen en –rechtvaardigingen. Dit gebeurde op een aantal momenten, waarvan de aankomst een belangrijke was: ‘de koloniale ander’ was niet meer daar maar hier. Uit dit onderzoek bleek dat bepaalde discursieve strategieën, die in een koloniale context waren ontstaan, werden gereproduceerd in een postkoloniale, postmigratoire context. Het kon voor dezelfde groep zijn als waarvoor het in de koloniale context was gebruikt, maar het kon ook voor een heel andere groep worden gebruikt. Dit is in dit onderzoek omschreven als de overdracht van beelden en retorieken in tijd, plaats en tussen groepen. Dekolonisatie van de koloniën en de migratie van haar inwoners naar Nederland leidden tot grote omwentelingen, maar taal en beeld hadden zich zo diep genesteld in het denken over de (koloniale) ander dat dit door dekolonisatie en migratie niet radicaal veranderde. Retorieken en beelden migreerden met mensen mee. De functionaliteit van retorieken en beelden veranderde wel door veranderingen in de politieke, economische en internationale context. Eén van de aspecten die de reproductie beïnvloedde was de herkenbaarheid van beelden en vertogen. Het punt waarop migranten uit voormalige koloniën verschillen van andere migrantengroepen is dat ze in zekere zin bekende vreemden waren, zowel voor als na migratie. In koloniale debatten hadden discursieve elementen de functie de koloniale hegemonie over de koloniale bevolking te rechtvaardigen (in het bijzonder de inheemse bevolking, (voormalige) slaven of contractarbeiders), zonder de loyaliteit van de uitgesloten te verliezen. Noties over ras, klasse en gender en de snijpunten daartussen, onderbouwden dit. In essentie hadden de politieke en publieke debatten in de postkoloniale context ook ten doel het gezag over de migranten te rechtvaardigen zonder hun loyaliteit te verliezen. Het feit dat ‘de ander’ niet meer ‘daar’ was maar ‘hier’ en

er geen sprake meer was van een koloniale relatie, veranderde de functionaliteit van het gebruik.

TABEL 15 FACTOREN DIE DISCURSIEVE RUIMTE BEPALEN
1. Bekendheid, kennis, overdraagbaarheid, herkenbaarheid
2. Beleidsruimte, economische en geopolitieke situatie
3. Urgentie, concurrentie, mogelijkheden tot <i>linkage</i>
4. Bruikbaarheid van ideeën omtrent schuld en verplichting
5. Kenmerken groep (omvang, klasse, scholing, mogelijkheid tot <i>passing</i>)

TABEL 16 SCHEMA INGEVULD		<i>Indische Nederlanders</i>	<i>Molukkers</i>	<i>Surinamers</i>	<i>Antillianen</i>
1. Bekendheid, kennis, overdraagbaarheid, herkenbaarheid	Grote bekendheid, prestige kolonie groot, trauma verlies	Geringe bekendheid, tot moment kapingen	Vooraf Afro-Surinamers bekend	Geringe bekendheid	
2. Beleidsruimte, economische en geopolitieke situatie	Dreiging communisme, differentiatie in beleid naar subgroepen, werkgelegenheid zelden gebruikt als argument	Nooit neergezet als arbeidskrachten	Werkloosheid als argument voor weren, Binnenlandse Oorlog als argument voor schuiven	Blijvende afhankelijkheid, geringe beleidsruimte	
3. Urgentie, concurrentie, mogelijkheden tot <i>linkage</i>	Veel pleitbezorgers	Urgentie bij komst en na kapingen	Mogelijkheid voor aanhaken Amerikaanse toestand en beeld	Aanhaken bij beeld Surinamers	
4. Bruikbaarheid van ideeën omtrent schuld en verplichting	Nadruk op plicht	Sterk schuld-discours	Introductie van slavernijdiscours	Overname slavernijdiscours	
5. Kenmerken groep (omvang, klasse, scholing, mogelijkheid tot <i>passing</i>)	Grote groep, differentiatie naar klasse en scholing, mogelijkheid tot <i>passing</i>	Kleine groep, lage scholing, geringe mogelijkheid <i>passing</i>	(Potentieel) grote groep, nadruk op lage scholing, geringe <i>passing</i>	Kleine groep, nadruk op lage scholing, geringe <i>passing</i>	

Dit kon resulteren in zowel een postkoloniale bonus als malus. In concreto hield de bonus in dat de migranten voor aankomst al bekend waren met de cultuur, taal en religie van Nederland en voor een groot deel de Nederlandse nationaliteit hadden. Daarboven voelde de Nederlandse regering een morele verantwoordelijkheid voor de opvang en ondersteuning van postkoloniale migranten als gevolg van trots of schaamte voor het koloniale verleden. Bovendien is in de laatste decennia de aandacht in het migratie- en integratiedebat verschoven naar de 'problematiek' van Islamitische migranten en de postkoloniale migranten werden niet onder dat label geschaard. Dit

proefschrift liet zien dat dit alles voor sommige migrantengroepen en op bepaalde momenten voordelig uitwerkte. Het fenomeen van de overdracht van retorieken in tijd en plaats liet echter eveneens zien dat het ook in het nadeel van migranten kon werken. Allereerst kon het bagatelliseren van problemen als gevolg van de insluiting van postkoloniale migranten leiden tot het uitblijven van beleid en steun (financieel of anderszins) voor deze groepen. Dit terugslag-effect van de postkoloniale bonus kon remmend werken op de participatie van deze groepen en daarmee dus omslaan in een malus. Ten tweede waren retorieken ten aanzien van de inheemse bevolking of (voormalige) slaven in de koloniale context niet alleen insluitend van aard, maar ook gericht op het benadrukken van het anders-zijn van deze groep ter rechtvaardiging van hun ondergeschikte positie. In de kolonie stond blank voor superieur en voor macht, bruin en zwart stonden voor inferieur. Dit veranderde niet van het ene op het andere moment door de dekolonisatie en had gevolgen voor de debatten over in- en uitsluiting van postkoloniale migranten in een postkoloniale context. Door de herhaling van deze beelden en retorieken in kranten, romans en politieke debatten in de koloniale periode waren zij diepgeworteld in het denken in Nederland over de koloniale 'ander'. Deze bonusmalus-paradox kwam tevens tot uiting in het juridisch versus discursief burgerschap van deze groepen.

Kort gezegd is er een aantal factoren, die de ruimte beïnvloeden voor het gebruik van discursieve strategieën. Die strategieën worden bewust en onbewust gebruikt door verschillende actoren. In het inleidende hoofdstuk zijn vijf clusters van factoren genoemd die het gebruik van een discursieve strategie bepalen en de discursieve ruimte begrenzen.

Postkoloniale groepen in Nederland

Hoe hebben bovenstaande factoren de discursieve ruimte voor de Indische Nederlanders, Molukkers, Surinamers en Antillianen beïnvloed? Voor alle groepen was de reproductie van koloniale beelden en retorieken belangrijk, hoewel er grote verschillen bestonden tussen de groepen. Dit had te maken met de verschillende koloniale geschiedenissen, maar ook met de verschillende kenmerken van de groepen ten tijde van de migratie en veranderingen in de ontvangende samenleving op de momenten van aankomst.

De koloniale situatie in de Oost en de West verschilde op meerdere punten en als gevolg daarvan waren ook de dominante retorieken anders. De kennis over Indië was velen malen groter onder de Nederlandse bevolking en aan deze kolonie werd meer waarde gehecht qua prestige en in economische zin. Tal van mensen waren in een nabij of ver verleden op en neer gereisd tussen Nederland en de Oost. De naoorlogse beleidsmakers en pleitbezorgers van buiten de groep waren veelal zelf in die kolonie geweest. De rechtvaardiging van het koloniale gezag kreeg in het politieke en publieke debat veel aandacht. De retorieken die werden gebruikt voor de rechtvaardiging van de macht van de blanke man in Indië zijn samengebracht in het concept *imagined family*. Binnen dit concept vallen beelden, metaforen, termen en argumenten die tot doel hadden het koloniale gezag te handhaven en te rechtvaardigen maar

zonder de loyaliteit van de van macht uitgesloten groepen te verliezen. Dit stond in het teken van een effectieve gezagsuitoefening van het koloniale regime. De associaties die de metafoor oproep, waren verbonden met het dagelijks leven binnen het eigen huisgezin in deze periode. Onderdeel hiervan was (vooral vanaf het einde van de negentiende eeuw) de infantilisering en feminisering van de inheemse bevolking, waarover de Nederlandse overheerser regeerde als een vader over zijn kinderen. Het had in de koloniale context de functie de koloniale hiërarchie van bevolkingsgroepen te rechtvaardigen, maar tegelijkertijd de loyaliteit van de uitgeslotenen te waarborgen. Inheemse mannen werden als vrouwelijk of kinderlijk verbeeld, Europese mannen als mannelijk en de koloniale staat als opvoedende vader of verzorgde moeder. Deze retoriek gold vooral voor de inheemse, islamitische groep en niet voor de christelijke inlanders zoals de Molukkers.

Na de dekolonisatie kwamen de Indische Nederlanders in de rol van kind, zoon en dochter 'thuis' in Nederland en konden daardoor niet alleen juridisch maar ook moreel aanspraak maken op toelating, hulp en steun. Deze overdracht van een vertoog, dat gegolden had voor de inheemse bevolking naar de Indische Nederlanders, kon plaatsvinden omdat de retoriek herkenbaar was. De familieretoriek die in de koloniale context voor de inheemse bevolking was gebruikt, werd nu gebruikt voor een deel van de Indische Nederlanders. Daar gebeurde iets interessants: hier zien we niet alleen een overdracht in tijd en plaats, maar ook over de grenzen van groepen heen. Door dekolonisatie en migratie veranderde zowel de vorm als de functie van deze retoriek, maar hij verdween niet, in tegendeel; het werd de belangrijkste en opvallendste metafoor voor de groep Indische Nederlanders. Het had in de postkoloniale en postmigratoire context de functie om hiërarchie aan te brengen tussen de in Europa en in Indië geboren Nederlanders om zo het assimilatiebeleid van CRM ten aanzien van de Indische Nederlanders te rechtvaardigen, maar tegelijkertijd draagkracht te creëren in de Nederlandse samenleving voor de toelating en opvang van een grote groep migranten uit Indië. Niet alleen de functie veranderde, er werd ook een element uitgelicht. Dit element, dat niet voor de inheemse bevolking in de kolonie was gebruikt, was de nadruk op biologische afstamming, uiterlijk en achternaam. In de postkoloniale situatie werd dit een belangrijk onderdeel van het *Imagined family*-discours. Het werd gebruikt door de pers, Kamerleden en pressiegroepen. Door uiterlijk en Nederlandse achternaam een belangrijk argument te maken in het debat en in beleid, kon worden gesteld dat Indische Nederlanders deel waren van de Nederlandse natie, of zij nu wel of niet de Nederlandse nationaliteit hadden. Dit bleek doorslaggevend in debatten over de toelating. De postkoloniale bonus lag voor een deel van de Indische Nederlanders in die verwantschapsclaim. Het feit dat een deel van de Indische Nederlanders van gemengde afkomst was, betekende dat het negatieve beeld van alles wat 'oosters' (in cultuur, uiterlijk, eetgewoontes, accent, werk et cetera) was uit het koloniale tijdperk, voor deze groep ging gelden. Het assimilatiebeleid van CRM richtte zich effectief op het 'vernederlandsen' van de groep en het afleren van het 'oosterse'. Hier zien we een tweede link met de koloniale situatie. De grenzen binnen de koloniale maatschappij waren vooral sociaal en cultureel van aard en niet raciaal. Dat betekende dat mensen met juridisch staatsburgerschap hun discursief burgerschap konden verliezen door verarming ('het afglijden naar de kampong') en dat – omgekeerd – mensen zon-

der juridisch staatsburgerschap gelijkgesteld konden worden omdat zij zich konden optrekken tot ze zich in de 'Europese invloedssfeer bevonden'. Dit beleid vertrok vanuit de opvatting dat de groep anders was en dat het oosterse minderwaardig was: een postkoloniale malus. Maar dit werd wel opgevat als een status die kon worden veranderd door 'oosterse' (eet)gewoontes en accent af te leren en het dragen van 'oosterse' kleding te ontmoedigen. Door het vernederlandsen van de groep verkreeg zij ook het discursief staatsburgerschap, ongeacht eventuele raciale verschillen.

Opvallend aan de debatten na de Tweede Wereldoorlog was de toegenomen aandacht van de pers voor het toelatingsbeleid. Ten aanzien van de Indische Nederlanders hadden de regering en de pers tegengestelde belangen: de regering en ambtenaren verdedigden hun restrictieve beleid terwijl de oppositie, journalisten en pressiegroepen via de pers een liberaal beleid probeerden af te dwingen en de publieke opinie te mobiliseren. Uiteindelijk gevolg van de politieke en publieke debatten was de poging om tot een nuancering te komen van burgerschap, door middel van de formulering van tussencategorieën zoals 'oosterse en westerse Nederlanders', 'spijtoptanten' en 'Maatschappelijke Nederlanders'. Er werden nieuwe termen geïntroduceerd om het nieuwe van het fenomeen te benadrukken, terwijl de metaforen die werden gebruikt niet nieuw waren.

Tussen het begin van de jaren vijftig en de jaren zestig verschoof de discussie van pogingen vanuit de overheid om Nederlandse staatsburgers te ontmoedigen naar Nederland te komen, door hen uit te sluiten van een discursief staatsburgerschap, naar de poging vanuit pressiegroepen en de pers om juridische vreemdelingen in te sluiten via nadruk op een discursief staatsburgerschap. Dit werd veroorzaakt door veranderingen in de groep migranten, maar ook door veranderingen in de ontvangende samenleving. Er werd een discursief staatsburgerschap geconstrueerd op basis van kleur en klasse. De van oorsprong koloniale ideeën die dit discursieve staatsburgerschap in het debat van begin jaren vijftig onderbouwden – namelijk 'oosters', bruin als minderwaardig en 'westers', blank als superieur – waren ook in deze postkoloniale debatten te ontwaren. Oosters hoorde in Indië, Westers in Nederland. De postkoloniale bonusmalus-paradox werkte niet voor iedere groep hetzelfde uit. 'Oosterse' Indische Nederlanders kregen te maken met een postkoloniale malus, 'Westerse' met een bonus.

Er werden incidenteel pogingen gedaan door pleitbezorgers of politici om migranten uit Nederlands-Indië onder te brengen in een andere categorie dan die van de postkoloniale migrant. De lobby die toelating bepleitte verwees naar de komst van gastarbeiders en naar tekorten op de arbeidsmarkt. Deze poging tot verruiming van de discursieve ruimte door verschuiving van de ene categorie naar de andere bleef vruchteloos. Gastarbeiders gingen terug en waren mannen zonder gezinnen. Indische Nederlanders konden niet terug (dat was juist een belangrijk argument in hun toelating) en kwamen met hun gezinnen (hun beslag op de beschikbare woonruimte was een belangrijk argument voor beperking van de migratie). Het arbeidsmarktargument werd daardoor geen sterk argument, ofschoon de integratie voor de Indische Nederlanders uiteindelijk wel door de gunstige arbeidsmarkt werd bevorderd. Pogingen de migranten neer te zetten als vluchtelingen – in aansluiting bij hoe ze in de vs werden ontvangen, waar het Nederlandse quotum werd verruimd speciaal met oog

op de toelating van deze vluchtelingen – mislukten eveneens, zelfs op het hoogtepunt van de repressie in Indonesië. Wel werden de gevaren waaraan christenen bloot stonden in een overwegend islamitisch land benadrukt. Daarbij werd sterk teruggegrepen op beelden uit de koloniale periode, die in Nederland werden herkend. Het kostenargument – waarbij de migratie werd verbonden met woningnood, wederopbouw en de kosten die werden gemaakt om grootschalige emigratie vanuit Nederland te bevorderen – was een krachtig argument in de rechtvaardiging van pogingen om de immigratie vanuit Nederlands-Indië of Indonesië te beperken. Argumenten die verwezen naar schuld en verplichting waren krachtige argumenten omdat ze aanhaakten bij een discussie die reeds aan het einde van de negentiende eeuw was ingezet. Dat Nederland een verplichting had tegenover de kolonie vertaalde zich na de dekolonisatie als een verplichting ten aanzien van de migranten uit die voormalige kolonie. Verwijzingen naar cijfers – hoeveel mensen er nog uit de (voormalige) kolonie zouden komen – waren steeds belangrijk. De introductie van allerlei nieuwe categorieën, zoals die hierboven zijn genoemd – ‘oosterse en westerse Nederlanders’, ‘spijtoptanten’ en ‘Maatschappelijke Nederlanders’ – was daarbij cruciaal omdat dat gedeeltelijk vertroebelde over hoeveel mensen het ging. De nadruk op de restgroep en het bijna opgeloste probleem aan het einde van deze migratie, maakte coulance aan het einde van het debat mogelijk. De Indische Nederlanders vormden een grote groep en dat werkte gedeeltelijk ook in hun voordeel. In Nederland was er een grote, welbespraakte groep, die zich als pleitbezorgers voor verruiming opwierp. Verwijzing naar verwantschap (biologisch en cultureel) was herkenbaar omdat dat de positie van de Indische Nederlanders in de kolonie had bepaald. Ontkennen van verschil maakte de toegang tot Nederland makkelijk en leidde er bovendien toe dat rellen, zoals in de jaren vijftig in Den Haag, niet in raciale termen werden geduid en op geen enkel moment met debatten over toelating werden verbonden.

De houding ten opzichte van de Molukkers was ambivalent. Enerzijds waren zij loyale, oranjegezinde en christelijke militairen, anderzijds waren zij in de kolonie inlanders geweest, zij het wel christelijke en daarmee uitzonderlijke inlanders. De vermeende, stereotypische eigenschappen die Molukkers uitermate geschikt maakten voor het militaire leven hadden in de koloniale context de functie om de rekrutering en loyaliteit van de Molukse soldaten voor het Koloniale Leger te garanderen. Voor de Molukkers zelf was het belangrijk om hun geprivilegieerde positie binnen de koloniale hiërarchie te versterken. Zij identificeerden zich met de Europese machthebber door aan zichzelf gewaardeerde Europese eigenschappen toe te schrijven, zoals trouw, christelijk geloof en moed. Deze kenmerken onderschreven en rechtvaardigden de geprivilegieerde positie van Molukkers ten opzichte van andere, islamitische inheemse groepen die vrouwelijke en kinderlijke eigenschappen toegeschreven kregen. Door de verandering tijdens scharnierpunten zoals de ontbinding van het Koloniale Leger, de migratie naar Nederland en incidenten daarna, verviel de functionaliteit van de identificatie met de kolonisator. Dit gold vooral voor de voormalige kolonisator, maar ook voor de groep zelf. De tijdelijkheid van de migratie was een belangrijk argument in het rechtvaardigen van de migratie, de uitsluiting van Molukkers en het segregatiebeleid. Een discursieve strategie om Molukkers uit te sluiten van Nederlandse zijde

was de gasten-retoriek. De pleitbezorgers binnen de Molukse gemeenschap richtten zich op terugkeer, niet op een verbetering van de positie in Nederland. De Molukkers werden nooit neergezet als potentiële arbeidskrachten. Opvallend is dat de Molukkers neergezet werden als een vrij homogene groep: er was in de pers weinig belangstelling voor verschillen binnen de groep. Gemengde relaties werden door mensen die direct bij de begeleiding van Molukkers waren betrokken sterk geproblematiseerd, maar deze problematisering werd geenszins overgenomen in de pers. Het kostenargument werd wel gebruikt, maar verwijzingen naar woningnood waren geen sterk argument vanwege de aanvankelijke onderbrenging in reeds bestaande kampen. Er was nauwelijks een discussie over aantallen omdat de migratie werd neergezet als een eenmalige gebeurtenis. De groep was ook niet groot, in vergelijking met de Indische Nederlanders. De nadruk op tijdelijkheid werkte door in hoe er werd omgegaan met de lange reeks incidenten, onder meer in het uitgaanscircuit en op stations en in treinen. Die kregen veel aandacht in de pers – volgens sommigen in de Molukse gemeenschap buitenproportioneel veel – maar er werden weinig beleidsconclusies aan verbonden, behalve het doorzetten of versterken van het beleid van segregatie.

Het soldatenbeeld kwam in veranderde vorm terug bij kapingen, zij het met een andere functie. De bonus die het soldatenbeeld had in het koloniale systeem had een terugslaggeffect in de postkoloniale periode. Bij de kapingen werd teruggegrepen op het herkenbare beeld van strijdlustig. Schuld en trouw waren ook argumenten die weerklank vonden. Ondanks dit teruggrijpen op bestaande beelden was de kennis in Nederland over de Molukkers uiterst gering als gevolg van de jarenlange segregatie. De kapingen leidden tot meer kennis in Nederland omtrent wie Molukkers waren en welke doelen ze nastreefden. De verplichting tot uitleg kwam mede voort uit de belangstelling van de massaal toegestroomde wereldpers bij de kapingen. Niet alleen in Nederland moest uitleg worden gegeven, maar ook aan de buitenlandse pers, die met ongeloof reageerde en het moeilijk vond bij enig bestaand debat aan te haken. Er was een duidelijk verschil tussen de eerste en de tweede kaping. Bij de eerste kaping werd in de pers meer verwezen naar emancipatie en vrijheidsstrijd. Gedeeltelijk gebeurde dat na de kaping door enkele welbespraakte gijzelaars. Bij de tweede kaping leek het krediet verspeeld te zijn en bovendien waren mogelijke pleitbezorgers bij het begin van de kaping juist uit de trein gezet. Er waren nu meer verwijzingen naar terrorisme. De kapingen leidden tot beleidswijziging. Het beleid van segregatie werd losgelaten en richtte zich op behoud van de eigen Molukse identiteit met integratie in de Nederlandse samenleving. Het idee van tijdelijkheid werd definitief losgelaten. Belangrijk daarbij is dat dat omslagmoment kwam toen ook het idee van de tijdelijkheid van de gastarbeiders werd losgelaten. In het nieuwe beleid werden groepen die voorheen als tijdelijke gasten werden gezien, als potentiële blijvers met elkaar verbonden.

De migranten uit de West kwamen later naar Nederland en kwamen in een geheel andere nationale en internationale context. Belangrijk voor zowel de Afro-Surinaamse als de Antilliaanse groep op meerdere scharnierpunten was de slaveneretoriek. Voor Antilliaanse migranten werd deze later van belang dan voor de Afro-Surinamers.

Al in de koloniale context bepaalden de Afro-Surinamers het beeld van 'de Surinamers' en ze zijn ook het meest bediscussieerd in de pers en in de Kamer. De slavernij

heeft in de kolonie Suriname in grote mate het beeld van Suriname en de Afro-Surinamers beïnvloed door de kranten, Kamerdebatten, boeken en pamfletten over de slavernij. Deze beelden en retorieken waren zo herkenbaar dat hierop kon worden teruggegrepen in debatten in negentiende en twintigste eeuw. De functie was veranderd door de afschaffing van de slavernij. Wel bleef de onderliggende functie bestaan, namelijk het maken en rechtvaardigen van onderscheid tussen blank en zwart om deze laatsten uit te sluiten van een gelijkwaardige positie binnen de Nederlandse natie. Dit onderscheid werd gemaakt op basis van kleur, klasse en gender. Juridisch gezien was er in de koloniale periode echter geen sprake van enig onderscheid: alle inwoners van Suriname en Nederland aan de Noordzee waren Nederlandse staatsburgers. Gevoelsmatig en discursief werd er wel onderscheid gemaakt.

De slavenretoriek verscheen pas laat – relatief lang na de migratie – als het dominante beeld. Daarvoor overheerste het beeld van de ‘exotische neger’ in de jaren dertig, waarbij sterk werd geleund op een Amerikaans beeld. Vervolgens, na de Tweede Wereldoorlog, was er veel aandacht voor de Surinaamse pooier en de Surinaamse drugsdealer en drugsverslaafde, gevolgd door aandacht voor het ontstaan van de Bijlmer als Nederlands eerste getto en racisme of raciale tegenstellingen in de Nederlandse samenleving. Hierbij was er opnieuw een sterke aanhaking bij ‘Amerikaanse toestanden’. Sommige problemen werden aangemerkt als typisch Surinaams, waardoor bijvoorbeeld Surinaamse drugsverslaafden afzonderlijk van andere drugsverslaafden werden behandeld en er een woud aan Surinaamse welzijnsorganisaties ontstond voor de oplossing van problemen. Omdat de problemen werden neergezet als Surinaamse problemen, werd de oorzaak gezocht bij de Surinamers of hun geschiedenis. Ook hierbij bleek het mogelijk te zijn om te verwijzen naar Amerikaanse toestanden. Op dat punt was er continuïteit vanaf de jaren dertig. In de vs wordt de achterstandspositie van Afro-Amerikanen, en het voortbestaan ervan, gedeeltelijk verklaard vanuit het slavernijverleden. Nadat er op zoveel terreinen voor een verklaring van de positie van Surinamers in Nederland was gekeken naar de vs was het niet onlogisch dat ook de slavenretoriek, die in de vs aan betekenis won en waar er een heel debat bestond over zwarte Holocaust, schulderkenning en goedmaking, overgenomen werd in Nederland. Voor het vertoog over de Surinamers was herkenbaarheid belangrijk, maar die werd niet per se gevonden in de koloniale context, maar veel meer in een Amerikaanse context. In de jaren negentig veranderde de functie van de slavernijretoriek in Nederland in de discussies rond het discursieve staatsburgerschap. Een deel van de groep benadrukte het slavernijverleden als onderdeel van de eigen identiteit. Er werd gesteld dat het trauma van de slavernij voor latere generaties gevolgen had. Hier zien we de overdracht in tijd en plaats. Bovendien was er een overdracht tussen generaties. De slavernijretoriek, en de Holocaustretoriek die ermee vermengd werd, had twee functies. Allereerst was het apologetisch: het trauma van de slavernij werd ingezet als verklaring voor (vermeende) problemen van de groep. Nederland werd hiervoor verantwoordelijk gehouden door een deel van de groep. De tweede functie was hiermee verbonden: recht op financiële compensatie, een monument en spijtbetuigingen.

Het politieke en publieke debat en beleid richtten zich in de jaren zeventig en tachtig op ‘de Surinamers’, zonder enige aandacht voor verschillen. Binnen deze groep werd wel onderscheid gemaakt tussen een discursief en juridisch staatsburgerschap.

De meeste Surinamers hadden bij migratie naar Nederland het juridisch staatsburgerschap. Het vermeende probleem van de migratie uit Suriname in de jaren zeventig en tachtig werd onderstreept door het gebruik van metaforen die een sfeer van dreiging creëerden. Deze dreiging werd voornamelijk in economische zin gezien. De context waarin de Surinamers naar Nederland kwamen was geen gunstige: er was sprake van grote werkloosheid en woningnood. Er werd geprobeerd Surinamers uit te sluiten van een discoursief staatsburgerschap. Er werd geen nadruk gelegd op biologische verwantschap, hoewel een deel van de Surinaamse migranten net zozeer van gemengde afkomst was als de Indische Nederlanders dat waren. De familieretoriek werd ten aanzien van deze groep niet gebruikt. Na migratie was het juridisch burgerschap een postkoloniale bonus, het uitsluitende discours waarbij gebruik werd gemaakt van koloniale retorieken was een postkoloniale malus.

In de jaren negentig kwam er een verandering in het overwicht van de Afro-Surinamers als 'de Surinamers' in het publieke en politieke debat. In de koloniale periode waren de Afro-Surinaamse en Hindostaanse gescheiden groepen: religieus, cultureel, beroepsmatig en geografisch. De kennis over Hindostanen bij Nederlanders, voor hun komst naar Nederland in de jaren zeventig, was gering. Na migratie bleef beleid en debat ten aanzien van deze groep afwezig. Dit veranderde in de jaren negentig van de twintigste eeuw. Enerzijds werden de Hindostanen gepresenteerd als succesvolle, geruisloos geïntegreerde migranten. Het stille, bedeesde – Aziatische – beeld contrasteerde met het problematische en luidruchtige beeld van de Afro-Surinamers, maar ook met andere migrantengroepen die als 'problematisch' te boek stonden. Hoewel ook de Hindostanen uit Suriname kwamen, werd vooral de nadruk gelegd op India als *imagined homeland*. De groep zette zich daarmee af tegen de Afro-Surinamers, die bekend stonden als 'de Surinamers' en als een problematische groep. Afzetting leverde een voordeel op. Nederland stelde daarmee dat het geen verantwoordelijkheid had het ontstaan van problemen binnen de groep en dus ook niet voor het oplossen daarvan. Er was weinig beleid specifiek voor deze groep. De focus op de Indiase *roots* had tot gevolg dat problemen die er wel waren werden verklaard door het anders-zijn van de groep en niet door het koloniale verleden. Problemen werden verbonden met problemen van andere migrantengroepen, waardoor de Hindostanen onderwerp werden van meer algemeen allochtonenbeleid.

Eind jaren tachtig, begin jaren negentig leidde de Binnenlandse Oorlog in Suriname tot een omslag in het vertoog. Internationaal werd er nadruk gelegd op het vluchtelingenprobleem; 25.000 Surinamers ontvluchtten Suriname. In Nederland werden de Surinamers, die naar Nederland kwamen niet als vluchtelingen gezien, ondanks pogingen om hen wel zo neer te zetten en een vluchtelingenstatus voor hen te krijgen. Ze werden meer verbonden met het nieuwe probleem van de illegaliteit. Opvallend is dat bij het bepleiten van een vluchtelingenstatus nadruk werd gelegd op de oude band tussen Nederland en Suriname. Nederland zou daarom coulanter moeten zijn ten aanzien van deze groep vluchtelingen, dan ten aanzien van andere vluchtelingen. Inzet van deze postkoloniale bonus mislukte merendeels. De band werd eerder als een nadeel neergezet – waardoor de nieuwe Surinamers makkelijker konden onderduiken in de Nederlandse samenleving – dan als een voordeel.

Het debat over de Antillianen werd pas laat (in de jaren negentig van de twintigste eeuw) aangezwengeld en het was beperkt. Er werd gesproken over het onderscheid tussen juridisch en discursief staatsburgerschap en de verschillende mogelijkheden tot beperking van de migratie van Antilliaanse burgers. Termen als 'illegale Antillianen' en 'visumplicht' die in het debat werden gebruikt, behoorden tot discussies over juridisch staatsburgerschap en waren dus feitelijk incorrect in deze context. Hier zien we een overdracht vanuit andere debatten, die gelijktijdig ten aanzien van andere migrantengroepen werden gevoerd, die geen koloniale band hadden met Nederland. In de discussies over Antillianen verwezen ze echter naar een discursief staatsburgerschap en werd de indruk gewekt dat de Antillianen iets deden waar ze juridisch geen recht op hadden. Antillianen moesten vanwege hun staatsburgerschap wel toegelaten worden, maar de Nederlandse regering beoogde de groep buiten de deur te houden. Het gevoel van dreiging door de migratie van Antillianen werd onderstreept door het gebruik van metaforen, zoals de watermetafoor, de exodusmetafoor en de oorlogsmetafoor.

Opvallend bij deze groep was de overdracht tussen groepen, namelijk van de Surinaamse naar de Antilliaanse. De Surinaamse koloniale geschiedenis was bekender bij Nederlandse journalisten, politici en wetenschappers dan de Antilliaanse door het grotere aantal publicaties uit de vroegmoderne en moderne periode uit Suriname en de sterkere banden met deze kolonie. De slavernij en het abolitionistische debat zijn op de Antillen van minder groot belang geweest. De migratie van de Antillianen viel min of meer samen met het slavernijdebat over de Afro-Surinamers. Bij de problematisering van de Antilliaanse migratie en integratie werd gebruik gemaakt van de voor de Surinamers geïntroduceerde slavernijretoriek. Hierbij werd voor Antillianen teruggegrepen op Surinaamse beelden en retorieken. Dit kon omdat de slavernijretoriek nationaal en internationaal geaccepteerd werd en dus bruikbaar en functioneel was. De eigen herdenking van de Antilliaanse slavenopstand in 1795 kreeg in Nederland geen vervolg, in tegenstelling tot op de Antillen. Deze overdracht was voor de Antillianen niet nieuw. Al vanaf de jaren zestig werden in beeld en beleid de 'problematische' Afro-Surinamer gelijkgesteld met de Antilliaan. Dit was gedeeltelijk het gevolg van staatkundige arrangementen, maar ook van onwetendheid aan Nederlandse zijde. Dit ter zijde, is het wel een feit dat de problematisering van de migratie en integratie van Antillianen pas in de jaren negentig een vlucht nam en tot die tijd vrijwel afwezig was. Opvallend is het gebruik van aantallen. De migratie was, zoals gezegd, gering in omvang. In kranten werd er echter wel een dreigend beeld neergezet, waarbij veelvuldig naar Suriname werd verwezen. Verbinding van Antillianen en Surinamers maakte het mogelijk om met potentieel grote aantallen te schermen.

Het is interessant om te bepalen welke invloed het Nederlandse kolonialisme heeft gehad op de maatschappij en cultuur van Nederland en de koloniën. Op basis van een gedeeld koloniaal verleden met Nederland konden Antillianen andere aanspraken maken dan andere migrantengroepen. De slavernijretoriek was zowel verbonden met een postkoloniale bonus als een malus; enerzijds benadrukte het het anders-zijn van de Antillianen en het zorgde er tevens voor dat het negatieve beeld van de Afro-Surinamers ook voor de Antillianen ging gelden, anderzijds benadrukte het de Nederlandse verantwoordelijkheid voor de problemen en dus voor de oplossingen.

Zeventig jaar geschiedenis van de migranten uit (voormalige) Nederlandse koloniën in Nederland heeft laten zien dat, ondanks de grote verschillen tussen de groepen, de taalkundig tegenstrijdige term 'oude onbekenden' voor al deze groepen opging: onbekenden op het moment dat zij samen in het Nederland aan de Noordzee moesten samenleven, maar toch met een historische verbondenheid – positief en negatief – die hen onderscheidde van andere migrantengroepen in Nederland.